ÎNCEPUTUL RELAȚIILOR ROMEI CU DACII – POMPEIUS ȘI OROLES

VASILE LICA

În amintirea Prof. N. Gostar
(2 martie 1922 – 23 octombrie 1978)

Primele decenii ale sec. I a.Ch. reprezintă, încă, o perioadă cu multe umbre pentru istoria Daciei[1]. Pentru câțiva istorici, faptele au un contur mai precis, ele integrându-se într-o nouă reconstituire istorică, în centrul căreia se află regele Oroles, menționat de către Iustinus, 32.3.16.

[1] Prima versiune a acestui studiu am prezentat-o în toamna anului 1983, la Craiova, în cadrul unui *Symposium Thracologicum*. Lecturile ulterioare, posibile datorită bursei oferită de Fundația „Alexander von Humboldt" (1991–1992, la prof. G. Wirth, Universitatea din Bonn), mi-au atras atenția asupra unor noi probleme ale istoriei getice și dacice din sec. I a.Ch. și mai cu seamă asupra conexiunilor cu istoria antică generală. Toate acestea mi-au permis, cred, conturarea unei noi perspective, pe care o propun în cuprinsul rândurilor de mai jos.

ABREVIERI:

Babeș, *Beitrag* = M. Babeș, *Die Poienești-Lukașevka-Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum östlich der Karpaten in den letzten Jahrhunderten vor Christi Geburt*, Bonn, 1993; Bessel, *Getae* = W. Bessell, *De rebus Geticis*, Göttingen, 1854; Brandis, *Dacia* = C. Brandis, *Dacia* în RE IV.2., col. 1948–1976; Crișan, Burebista = I.H. Crișan, *Burebista și epoca sa*[2], București, 1977; C. Daicoviciu, *Dacica* = C. Daicoviciu, *Dacica*, Cluj, 1970; H. Daicoviciu, Dacia = H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972; Gostar, *La résidence* = N. Gostar, *La résidence du roi dace Burebista*, în *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași*, 16.1, 1970, p. 57–67 (= *AUI*); Gostar-Lica, *Societatea* = N. Gostar, V. Lica, *Societatea geto-dacică de la Burebista la Decebal*, Iași, 1984; Iliescu, *Alexander* = Vl. Iliescu, *Alexander der Große und Dromichaites*, în *Studia in honorem B. Gerov*, Sofia, 1990, p. 101–113; Iliescu, *Burobostes* = Vl. Iliescu, *Rubobostes oder Burobostes?*, în StCl 10, 1968, p. 115–122; Iliescu, *Oroles* = Vl. Iliescu, *Până când a trăit regele Oroles*, în *ArhMold*, 7, 1972, p. 378–381; Lica, *Oroles* = V. Lica, *Oroles = Rholes?*, în AUI, 33, 1987, p. 1–8; Mommsen, *RG* = Th. Mommsen, *Römische Geschichte*, I–III, V, Berlin, 1854–1856, 1885; Patsch, *Beiträge* = C. Patsch, *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa*, V. 1, Viena–Leipzig, 1932; Pârvan, *Getica* = V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926; Reinach, *Mithradates* = Th. Reinach, *Mithradates VI. Eupator, König von Pontos*, Traducere germană de A. Goetz, Leipzig, 1895; Suceveanu, *Arcidava* = Al. Suceveanu, *Sur une nouvelle inscription romaine*, în RRH, 14, 1975, p. 111–118; R. Vulpe, *Studia* = R. Vulpe, *Studia Thracologica*, București, 1976; Wirth, *Pompeius* = G. Wirth, *Pompeius-Armenien-Parthien. Mutmaßungen zur Bewältigung einer Krisensituation*, în BJ, 183, 1983, p. 1–61; Wirth, *Osten* = G. Wirth, *Der Großmächtige Osten. Zum Problem der römisch-persischen Auseinandersetzung in der Kaiserzeit*, în ArhMold, 17, 1994, p. 85–101.

Cronologia, numele și „biografia" regelui Oroles reprezintă tot atâtea probleme controversate, iar reluarea dezbaterii lor ar putea clarifica câteva chestiuni majore ale istoriei politice a geților și dacilor din sec. I a.Ch. Dar consecința cea mai importantă este reconstituirea primelor forme – politice și juridice – ale intervenției Romei în spațiul getic și dacic.

*

Această încercare de reconstituire impune în mod necesar dezbaterea câtorva elemente esențiale privind „digresiunea dacică" din prologul cărții 32 a *Historiae Philippicae* ale lui Pompeius Trogus și din cartea 32.3.16 a *Epitomei* lui Iustinus.

Historiae Philippicae reprezintă prima istorie universală în limba latină, fiind redactată în timpul domniei lui Augustus, la sfârșitul erei vechi[2]. Autorul acestei monumentale opere în 44 de cărți a fost Pompeius Trogus, care, după epitomatorul său Iustinus 43.5.11–12: *„in postremo libro... ait maiores suos a Vocontiis originem ducere...patrem quoque sub C. Caesare militasse, epistularumque et legationum, simul et anuli cura habuisse"*. Informația este deosebit de importantă din cel puțin două puncte de vedere: 1. Pompeius Trogus era gal de origine, ceea ce explică simpatia sa pentru celți și alți barbari; 2. demnitatea de secretar particular al lui Caesar avută de tatăl său este o prețioasă garanție pentru calitatea multora din informațiile istoricului.

Din această vastă istorie nu au rămas decât prologurile celor 44 de cărți, despre care nu se știe nici de cine au fost redactate, nici când și de ce au fost detașate de restul operei și puse separat în circulație[3]. Ele au o importanță excepțională pentru că, fiind o veritabilă „tablă analitică de materii", oferă o imagine despre ceea ce cuprindea monumentala operă, despre maniera în care a fost redactată și despre concepția autorului ei. În același timp, prologurile permit și aprecierea valorii rezumatului realizat de către Iustinus, la sfârșitul sec. II și începutul sec. III p.Ch.[4], sub titlul *Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*.

Este prea bine cunoscut faptul că Iustinus nu a respectat integral planul operei lui Pompeius Trogus, ci a rezumat-o substanțial în spiritul unei concepții moralizatoare, al dorinței de a expune cititorului numai lucruri plăcute, care să-l încânte, dar să-l și educe. De altfel, faptul este mărturisit de el însuși în *Praefatio* 4, unde arată că din cele 44 de cărți ale istoriei lui Pompeius Trogus el a selecționat *„cognitione quaeque dignissima excerpsi et omissis his, quae nec cognoscendi voluptate iucunda nec exemplo erant necessaria, breve veluti*

[2] A. Klotz, în RE, XIII.2, col. 2300–2313; P.-L. Schmidt, în *Der Kleine Pauly*, IV, col. 1031–1033, Iliescu, *Oroles*, p. 377, n. 2.

[3] *Ibidem*.

[4] *Ibidem*; W. Kroll, în RE, X, col. 958; R. Syme, *Roman Papers*, VI, ed. A.R. Birley, Oxford, 1991, p. 358 u., cu interesante observații și istoriografia recentă.

florum corpusculum feci". Această afirmație arată clar că vor fi descrise, cu lux de amănunte, fapte nesemnificative, în timp ce multe dintre cele cu reală valoare istorică vor fi înlăturate din expunerea epitomatorului[5].

Eminenți filologi și istorici au sesizat, de multă vreme, maniera de procedare a lui Iustinus, unul dintre ei afirmând, sugestiv, că întreaga epitomă este „una costellazione di aneddoti"[6]. Prin urmare, *Epitoma* lui Iustinus trebuie utilizată cu cea mai mare precauție, având în vedere permanent criteriul selecției faptelor urmat de autor, precum și confruntarea cu „tabla analitică de materii" – prologurile – care trebuie, de asemenea, examinate critic.

Cunoscuta informație despre regele Oroles se află la Iustinus, 32.3.16: *„Daci quoque suboles Getarum sunt, qui, cum Orole rege, adversum Bastarnas male pugnassent ad ultionem segnitiae, capturi somnum capita loco pedum ponere iussu regis cogebantur ministeriaque uxoribus, quae ipsis ante fieri solebant, facere. Neque haec ante mutata sunt quam ignominiam bello acceptam virtute delerent*". Prologul cărții 32 nu se referă la un rege Oroles, dar constatăm că, după câteva date din istoria Macedoniei din timpul lui Filip al V-lea, Pompeius Trogus relatând *in excessu* despre *res Illyricae*, menționează *incrementa Dacorum per Burobosten regem.*

Eruditul filolog olandez Is. Vossius a observat, încă în 1659, strânsa legătură dintre narațiunea din *Prol.* 32 despre *incrementa Dacorum* și cea a lui Iustinus 32.3.16, despre regele Oroles. Is. Vossius notează sub *qui cum Orole rege adversum Bastarnas male pugnassent*: *„mirum quam turpiter depravatum fit nomen hoc Dacici regis.* In minori epitome Trogi dicitur Rubobostes. Et hoc male. Legendum: *cum Burebista rege etc.* Vide Strabonem, lib. VII cui est Βοιρεβίστας[7]. Dacă nu poate fi acceptată identificarea lui Oroles cu Rubobostes-Burobostes propusă de către Is. Vossius, trebuie remarcat în schimb siguranța cu care acesta a stabilit relația dintre *Epitoma* lui Iustinus și „epitomele minore" – *Prologurile*. Vossius a surprins, de asemenea, și eroarea copiștilor în transcrierea antroponimelor barbare în cazul Rubobostes. Se știe că manuscrisele nu conțin lecțiunea Burobostes – propusă de Is. Vossius și urmat de către cei mai mulți eruditi – ci lecțiunile: Rubobosten, Rubobusten, Ruboboten, sub care este desemnat numele regelui în timpul căruia au avut loc *incrementa Dacorum*. Corectura filologului olandez a fost admisă fără rezerve de către W. Bessell, care clasifică transformarea lui Burobostes în Rubobostes între cazurile tipice de erori paleografice prin metateză – e.g. Zalmoxis-Zamolxis –

---

[5] Cf. n. 2.

[6] G. Forni, *Valore storico e fonti di Pompeo Trogo. I. Per la guerra greco-persiane*, Urbino, 1958, p. 126, Cf. și W. Kroll, în RE, X, col. 958.

[7] Într-o ediție cu titlul Iustinus, *Variorum* (cu notele lui Bongarsius, Vossius, etc.), Amsterdam, 1659, p. 408, n. 16 și repetată în Iustini *Historiarum ex Trogo Pompeo* (cu notele lui Is. Vossius), Amsterdam, 1664, p. 323. Emendația aceasta este cunoscută și lui D. Cantemir, *Opere*, IX.1, ed. Dan Slusanschi, București, 1983, p. 148–149, 156–157.

datorate copiștilor medievali[8]. La scurt timp, A. von Gutschmid[9] reia chestiunea, iar lecțiunea Burobostes, reactualizată de el, a fost acceptată de către editorii cei mai prestigioși ai lui Pompeius Trogus și Iustinus: Fr. Ruehl[10] și O. Seel[11], care au preluat ediția prologurilor realizată de către v. Gutschmid. De asemenea, forma Burobostes este acceptată de către cei mai mulți exegeți ai lui Pompeius Trogus și Iustinus, prcum L. Ferrero[12], G. Forni[13], Vl. Iliescu[14].

O interpretare particulară a adoptat C. Brandis, care admite relația dintre *Prologurile* lui Pompeius Trogus și *Epitoma* lui Iustinus, dar susține că Rubobostes din prolog și Oroles din epitomă sunt unul și același rege[15], așa cum considera și Is. Vossius. Dar, împotriva acestuia și a lui A. v. Gutschmid, C. Brandis afirmă cu tărie că Rubobostes și Burebista sunt două persoane diferite[16]. Este curios că învățatul german, deși consideră că Oroles și Rubobostes sunt una și aceeași persoană, nu admite că printr-o banală eroare paleografică Burobostes s-a transformat în Rubobostes[17]. Propune în schimb – după Iordanes – pentru Burebista, forma Burbista![18].

Ciudata construcție filologică a lui C. Brandis a găsit, în parte, destui adepți. C. Daicoviciu, deși respinge identificarea lui Oroles cu Rubobostes, este de acord însă că Rubobostes și Burobostes sunt doi dinaști diferiți, despărțiți de o lungă perioadă de timp[19]. Ipoteza C. Brandis – C. Daicoviciu a fost acceptată de o seamă de istorici români[20] și străini[21], dar a întâmpinat și serioase rezerve[22].

---

[8] Bessell, *Getae*, p. 46, 70.

[9] A. von Gutschmid, în *Jahrbücher für klassische Philologie*, 2. Suppl., 1856–1857, p. 201.

[10] M. Iuniani Iustini *Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi. Accedunt Prologi in Pompeium Trogum*, ed. Fr. Ruehl, Teubner, Leipzig, 1886.

[11] M. Iuniani Iustini *Epitoma...*, post Fr. Ruehl ed. O. Seel, Teubner, Leipzig, 1935; *Pompei Trogi fragmenta*, ed. O. Seel, Teubner, 1956.

[12] L. Ferrero, *Struttura e metodo dell'epitome di Giustino*, Torino, 1957, p. 114.

[13] G. Forni, *op. cit.*, p. 58.

[14] Iliescu, *Burobostes*, p. 116 u.

[15] Brandis, *Dacia*, 1956. Într-o ediție a epitomei lui Iustinus, editorul înlocuiește pe Orole cu Olore (*Iustini historici...*, Veneția, 1503, f. 30). Desigur că această emendație este mai inspirată decât cea a lui Is. Vossius în Barebista, având în vedere și faptul că Oloros este un antroponim tracic bine cunoscut, chiar celebru, purtat de către bunicul lui Kinom și de tatăl lui Thukydides (Herodot, 6.39; Plutarch, *Kimon*, 4.1; Thukydides, 4.104).

[16] Brandis, *Dacia*, col. 1956; C. Brandis, în RE, III, col. 2903; idem, în RE, Suppl. I, col. 269.

[17] După cum susține Bessell, *Getae*, p. 46, 70.

[18] Adoptată, între alții, și de către A. von Premerstein, în JOAI, 7, 1904, p. 228 (Beiblatt).

[19] C. Daicoviciu, *Dacica*, p. 53–54.

[20] E.g., H. Daicoviciu, I.H. Crișan, etc.

[21] R. Werner, *Abriß der Geschichte antiker Randkulturen*, München, 1961, p. 124; G. Dobesch, *Zur Chronologie des Dakerkönigs Burebista*, în R. Göbl, *Die Hexadrachmenprägung der Gross-Boier, Ablauf. Chronologie und historische Relevanz für Noricum und Nachbargebiete*, Viena, 1994, p. 54, n. 88, înclină și el să creadă că: „Iust. prol. 32 ist entweder sinnlos oder meint einen viel früheren – *incrementa Dacorum* – König (Rubobostes?)". Vreau să mulțumesc și aici prof. G. Dobesch (Viena) pentru deosebita sa amabilitate de a-mi trimite această interesantă lucrare.

[22] Cf. Iliescu, *Burobostes*, p. 116 u.

Acestor rezerve le-a răspuns tot C. Daicoviciu, invocând mai ales argumente arheologice decât filologice. El crede că în cazul de față nu interesează relația dintre prolog și epitomă, întrucât *res Illyricae* din *Prol.* 32 nu ar fi cuprinse în cartea 32 din *Epitoma* lui Iustinus[23]. Această interpretare, cu unele adaosuri arheologice, a fost urmată și de alți istorici români[24].

Comentatori avizați ai operei lui Pompeius Trogus și Iustinus au relevat faptul incontestabil că narațiunea despre regele Oroles (Iustinus, 32.3.16) este un fragment din „digresiunea" despre *incrementa Dacorum per Burobosten regem* (Pompeius Trogus, *Prol.* 32). Regele Oroles a fost reținut de Iustinus pentru ceea ce L. Ferrero numește „la strana punizione" aplicată ostașilor săi în urma înfrângerii în fața bastarnilor. Analizând digresiunile dacică și panonică din *Prol.* 32 și comparându-le cu reflectarea lor în *Epitomă*, L. Ferrero conchide că Iustinus – cultivând prea mult elementul anecdotic – a eliminat ampla prespectivă istorică a lui Pompeius Trogus, fapt evident mai ales pentru digresiunea dacică[25]. Încă din 1854, W. Bessell arată că prezența digresiunii dacice după cea panonică în *Prol.* 32 se explică prin creșterea puterii dacilor în vremea lui Pompeius Trogus. Totodată, eruditul german observa că – până la Burebista – nu există nici o mențiune a dacilor[26]. Analiza sistematică a problemei a fost realizată însă de Vl. Iliescu – ale cărui puncte de vedere sunt, în esența lor, urmate aici – el fiind cel care a introdus în istoriografia românească această ipoteză iconoclastă[27].

Aceste analize și observații – fie că au fost uitate, fie că au fost insuficient aprofundate – nu și-au aflat cuvenitul loc în istoriografia problemei, care, atunci când se referă la ele, le opune doar argumente colaterale.

Redeschiderea discuției impune analiza comparativă a fragmentului incriminat din *Prol.* 32 („*Regis Philippi propter ablatas sibi civitates alienatus in Romanos animus, et ob hoc alter filiorum Demetrius occisus, concitatique ab eo, Basternae transire conati in Italiam. Inde in excessu dictae res Illyricae: originesque Pannoniorum et incrementa Dacorum per Burobosten regem*") și a capitolului 3 din cartea a 32-a a *Epitomei* lui Iustinus. Acst capitol rezumă toate faptele care au fost enunțate de fragmentul citat din *Prol.* 32 că vor face parte din cartea 32 a *Istoriilor Filipice* ale lui Pompeius Trogus.

---

[23] C. Daicoviciu, *Dacica*, p. 53.

[24] Cf. I. Glodariu, în ActaMN, 7, 1970, p. 501–505.

[25] L. Ferrero, *op. cit.*, p. 114.

[26] Bessell, *Getae*, p. 70.

[27] Sugestii în acest sens – citate la locul cuvenit de Iliescu – se află și la C. Jullian, *Histoire de la Gaule*, III[2], Paris, 1923, p. 144–145; E. Cavaignac, *Histoire de l'Antiquité*, III, Paris, 1914, p. 428, n. 2; J. Boerma, *Historischer Kommentar zu Iustinus Epit. Hist. Phil. des Pompeius Trogus, XXVII–XXXVIII und zu den Prologi dieser Bücher*, Haga, 1937, p. 106, care susțin cu toții că Oroles era un rege dac din sec. I a.Ch.

Înaintea analizei propriu-zise a pasajelor respective, trebuie reamintit care este „mecanismul" organizării materiei în *Istoriile Filipice*. Pompeius Trogus – când ajunge cu narațiunea la un nou popor, intrat în legătură cu cel despre care relatase până atunci, începe imediat istoria acestui nou popor[28], modalitate păstrată și de Iustinus. Lectura prologurilor și a epitomei arată că acest procedeu se realiza, de obicei, prin digresiuni[29].

Digresiunea din *Prol.* 32 nu a fost redactată datorită *bastarnilor* – menționați înainte de expresia *inde in excessu*[30] – întrucât Pompeius Trogus tratează încă în *Prol.* 28 *in excessu Basternici motus*. Lectura atentă a capitolului 3 din cartea a 32-a a *Epitomei* arată că Filip al V-lea încheiase o alianță antiromană cu gallii scordisci (32.5). Punctul de plecare spre digresiunea privitoare la *res Illyricae* îl constituie, așadar, nu bastarnii, ci scordiscii iar apoi tectosagii, menționați pentru prima dată.

În această situație, digresiunea „mare" illyrică (32.3.6–16) se poate împărți în trei „micro"-digresiuni: 1° scordisco-tectosagă (32.3.6–12); 2° panonică (32.13–15); 3° dacică (32.3.16).

Pompeius Trogus – după ce menționează alianța lui Filip al V-lea cu scordiscii – expune *in excessu* faptele gallilor în Illyricum: așezarea unora, după jefuirea Helladei, la confluența Savei cu Dunărea (scordiscii), iar apoi revenirea altora (tectosagii) din Gallia și stabilirea lor în Pannonia. Riguros vorbind, „micro"-digresiunea pannonică este însă „provocată" de către gallii tectosagi[31]: „*Ex gente Tectosagorum non mediocris populus, praedae dulcedine, Illyricum repetevit, spoliatisque Histris, in Pannonia consedit*". Evident, trebuia să urmeze o „istorie" a pannonilor și – întrucât dacii[32] au purtat lupte în Pannonia – era firesc faptul că cititorului să-i fie oferite informații despre acest neam, consemnate în *Prol.* 32 prin *incrementa Dacorum per Burobosten regem*.

---

[28] Cf. Bessell, *Getae*, p. 70: „Atque quum seapissime Pomp. Trogus posteriorum temporum facta passim historiis suis insereret, sane fieri poterat, ut incrementa Dacorum, quae gens maxime florebat ipsius Trogi temporibus, hoc loco afferet, occasione oblata in describendis originibus Pannoniorum"; Lica, *Oroles*, p. 5 u.

[29] Marcate prin *in excessu dicti* (*Prol.* 1, 7, 11, 12, 13, 15, 18, 28, 32, 36, 37, 41) sau prin *inde repetitae* (*Prol.* 2, 3, 9, 10, 15, 16, 17, 20, 23, 24, 36, 38, 42).

[30] Narațiunea despre bastarnii îndemnați de Filip al V-lea să treacă în Italia și despre acțiunile lor în Balcani nu a mai fost redată de Iustinus în cartea 32, unde vor fi prezentate, pe larg, numai împrejurările – pline de semnificații și învățăminte morale (cf. *Praef.* 4) – în care și-au pierdut viața Philopoimen, Antiochos cel Mare și Demetrios, fiul lui Filip al V-lea (32.1–3). Cf., pentru prezența bastarnilor în Balcani, Polybius, 26.9.2–3; T. Livius, 39.35.4, 40.57.2–9, 40.58.1–8, 41.19.4–8, 41.23.12, 42.11.4.

[31] Faptul acesta nu a fost încă observat, din câte cunoaștem până acum.

[32] Cf. Strabo, 7.3.11: „Căci trecând plin de îndrăzneală Dunărea și jefuind Tracia – până în Macedonia și Iliria –, a pustiit pe celții care erau amestecați cu tracii și ilirii..." (Traducerea: *Izvoare privind istoria României*, I, ed. Gh. Ștefan, Vl. Iliescu, Virgil C. Popescu, București, 1964, p. 237–239).

Maniera de organizare a materiei istorice de către Pompeius Trogus și de către Iustinus – exemplificată anterior în mod concret, confirmă contemporaneitatea regilor Burebista și Oroles, subliniind și rațiunile prezenței ultimului în *Epitomă*[33].

*

Ipoteza că Oroles este un rege dac din sec. I a.Ch. aduce în dezbatere și alte probleme și, implicit alte izvoare istorice, creând posibilitatea de a contura o nouă imagine decât cea tradițională a istoriei Daciei până la Burebista.

Incontestabil, unul dintre cele mai importante documente privind istoria politică a dacilor și geților și a relațiilor lor externe la jumătatea sec. I a.Ch. este psephisma lui Akornion, fiul lui Dionysios din Dionysopolis[34].

În câteva cuvinte, psephisma poate fi rezumată astfel: Akornion întreprinde o călătorie diplomatică la fiul unui rege barbar; apoi altă călătorie la regele însuși, pe care l-a întâlnit la *Argevada*. Vrednicul cetățean îndeplinește apoi demnitățile de preot al Marelui Zeu, al zeului Serapis, al zeului Dionysos, iarăși al zeului Dionysos, în timpul iernării în oraș a lui C. Antonius Hybrida, proconsulul Macedoniei (62–61 a.Ch.). Ultima demnitate sacerdotală a fost aceea de mare preot al zeilor din Samotrace.

În sfârșit, cele mai de seamă servicii aduse patriei, Akornion le îndeplinește prin ambasadele la regele Burebista și – în serviciul acestuia – la Cn. Pompeius în a. 48 a.Ch.[35]. Se consideră că Akornion a întreprins primele ambasade între a. 70–62 a.Ch., sau chiar mai înainte[36].

Unul dintre cele mai controversate subiecte îl constituie numele așezării unde Akornion l-a întâlnit pe necunoscutul dinast și, în egală măsură, identificarea ei pe teren. În general, se admite astăzi că numele aceste cetăți ar fi fost *Argedava*, iar de la Pârvan încoace se crede că se găsea pe **Argesis* = Argeș[37], ea putând fi identificată – după R. Vulpe – cu *dava* descoperită la Popești, pe Argeș[38].

E Kalinka a observat – în fața cuvântului ΑΡΓΕΔΑΥΟΝ – două haste orizontale, pe care le-a restituit în Σ[39]. Întregirea a fost admisă și editorii inscripției au emendat [...ει]ς Ἀργέδαυον[40]. Pe acest temei, H. Daicoviciu

[33] Cf. Iustinus, *Praef.* 4; L. Ferrero, *op. cit.*, p. 114.

[34] Dintre ediții, E. Kalinka, *Antike Denkmäler in Bulgarien*, Viena, 1906, p. 86–94; *Syll.*, II, 762; M. Holleaux, *Études d'épigraphie et d'histoire grecque*, I, Paris, 1938, p. 285–287; G. Mihailov, IGB, I², p. 51–56, nr. 13. Pentru istoriografia privitoare la decretul lui Akornion, cf. Gostar, *La résidence*, p. 57 u.; Crișan, *Burebista*, p. 89 u.

[35] Pentru datarea decretului, Gostar, *La résidence*, p. 59, n. 12, cu istoriografia chestiunii.

[36] *Ibidem*; H. Daicoviciu, *Dacia*, p. 39.

[37] Pârvan, *Getica*, p. 81.

[38] R. Vulpe, *Studia*, p. 69–79.

[39] E. Kalinka, *op. cit.*, p. 90.

[40] *Syll.*³, II, 762; IGB, I², 13.

credea – la un moment dat – că acest Σ ar putea să facă parte din cuvântul următor și, deci, toponimul ar putea fi ΣΑΡΓΕΔΑΥΟΝ[41]. Acestă idee a fost reluată – cu serioase argumente epigrafice, filologice și din domeniul geografiei istorice – de către N. Gostar[42].

Așa cum se știe, Ptolemaios, 3.10.8, menționează în stânga Siretului (*Hierasus*) trei localitați având nume dacice (ordinea este de la sud la nord): *Piroboridava*, *Tamasidava*, *Zargidava*, aflate în Moesia Inferior, adică în Moldova sudică. Plecând de la informația lui Ptolemaios, Gostar propunea, cu prudența necesară, identificarea toponimului *Sargedava–Zargedava* din psephisma lui Akornion cu *Zargidava*, menționată de geograful antic[43]. El credea că „dans le ligne 6 de l'inscription, devant le mot ΑΡΓΕΔΑΥΟΝ, où les éditeurs ont vu la moitié d'un Σ, celle-ci pourrait être aussi bien un Z; en ce cas la localité de l'inscription pouvait être aussi *Zargedava*, un nom assez rapproché de celui transmis par Ptolémée"[44].

Ulterior, H. Daicoviciu a renunțat la lecțiunea *Sargedava*, considerând că soliile lui Akornion la acel rege necunoscut și la fiul său nu ar fi depășit limitele Dobrogei, așadar *Argedava* s-ar afla, undeva în Dobrogea[45]. La scurt timp, Al. Suceveanu descoperea la Histria o inscripție în care un *vicus Arcidava* onorează pe Marcus Aurelius pe la a. 166 a.Ch.[46] Editorul susține că „la valeur particulière de notre inscription réside justement dans la posibilité d'une identité entre l'Argedava d'Acornion et la nouvelle Arcidava de Dobroudja, ce qui confirmerait de manière décisive la brillante hypothèse de H. Daicoviciu".

Confruntarea generală a argumentelor invocate de aceste trei ipoteze[47], arată că – în ultimă instanță – nici una dintre ele nu dispune de vreo dovadă decisivă în spijinul ei. Mergând mai departe, se constată că doar ipotezele formulate de Gostar și H. Daicoviciu – Al. Suceveanu pot aduce – tot sub cauțiune – argumente demne de luat în seamă: fie informația lui Ptolemaios, 3.10.8, care

[41] H. Daicoviciu, *Dacii*, București, 1965, p. 104–105, și localizând Sargedava în Munții Orăștiei, unde este menționat râul Sargetia, dar renunțând, mai târziu, la această propunere (*Dacia*, p. 34, 46, n. 150).

[42] Gostar, *La résidence*, p. 61, n. 21–24 argumentează că – filologic și epigrafic – lecțiunea ΣΑΡΓΕΔΑΥΟΝ este o emendație pertinentă. Mai departe, Gostar, *La résidence*, p. 62–63, n. 29–36, a întreprins o complexă exegeză asupra a diferite categorii de surse, ajungând la concluzia că numele antic al Argeșului a fost *Marisus* și nu **Argesis*. El atrage atenția, de asemenea, că dacii nu formau toponime prin adăugarea determinativului *-dava* la hidronime. Ipoteza lui Gostar a fost adoptată și de Crișan, *Burebista*, p. 98 u.

[43] Gostar, *La résidence*, p. 62, n. 28, p. 63.

[44] Gostar, *La résidence*, p. 63.

[45] H. Daicoviciu, *Dacia*, p. 30–47.

[46] Suceveanu, *Arcidava*, p. 112 u. Cf. și E. Condurachi, în ActaAntHung, 25.1–2, 1978, p. 7.

[47] Inițial, s-a presupus că solia lui Akornion ar fi ajuns la *Arcidava* din Banat, menționată la Ptolemaios, 3.4; *Tabula Peutingeriana*, 8.3; Geogr. Raven., 204.4; *Syll.*[3], II 446. Cf. G. Mateescu, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj*, 4, 1926, p. 330; Patsch, *Beiträge*, V.1, p. 46, n. 2, p. 59, n. 4; C. Daicoviciu, în SCIV, 1–2, 1955, p. 53, n. 1.

justifică lecțiunea *Zargedava* în psephisma lui Akornion, fie o inscripție, ce atestă, în teritoriul rural histrian, un *vicus Arcidava*[48].

Argumentul decisiv invocat de Al. Suceveanu este inscripția onorifică a *vicani*-lor din *Arcidava*. Deși editorul acestei epigrafe ne asigură că *Arcidava* reprezintă o latinizare pentru *Argedava*, prezența unor denumiri ca: Ἀρκιννα, Ἀρκοβάδαρα, în Dacia, ori Ἀρκοῦνες în Balcani[49], nu poate îndepărta – cel puțin, metodologic – un coeficient de îndoială. H. Daicoviciu[50] și Al. Suceveanu[51] subliniază că raporturile dintre Dionysopolis și necunoscutul dinast dobrogean de la Arcidava erau asemănătoare cu cele dintre Histria și dinaștii Zalmodegikos și Rhemaxos[52]. Al. Suceveanu consideră, în acest context, că înfrângerea lui C. Antonius Hybrida[53] din a. 61 a.Ch. nu este opera cetăților hellenice – prea slabe pentru a încerca o revoltă – ci a dinaștilor geți din Dobrogea, aliați ai Romei după campania lui M. Terentius Varro Lucullus și apoi răsculați împotriva ei[54].

Ipoteza este, desigur seducătoare, dar câteva posibile obiecții nu pot fi ignorate. Cassius Dio, 38.10.3, menționează purtarea tiranică a lui Hybrida față de „aliații din Moesia" (τοὺς συμμάχους τοὺς ἐν τῇ Μυσίᾳ). Într-adevăr, prin „aliați" s-ar puta înțelege atât polisurile hellenice, cât și dinaștii dintre Dunăre și Balcani intrați în sistemul „clientelar" roman în urma campaniilor guvernatorilor Macedoniei în timpul războaielor mithradatice, adică și *dinaști geți*[55]. Dar, în același timp, nu trebuie ignorat că geții nu sunt menționați de bine informatul Cassius Dio, 38.10.3, ca participanți la coaliția care l-a înfrânt pe Hybrida lângă Histria. Participarea getică, alături de bastarni și helleni, este o reconstrucție istorică modernă a lui Pârvan[56], plecând de la informația aceluiași

[48] Ipoteza avansată de Pârvan – reluată și fundamentată de R. Vulpe, devenind *communis opinio* în istoriografia română – nu mai poate invoca un argument de aceeași valoare, întrucât deficiențele teoriei **Argesis-Argedava* au fost arătate de către Gostar (cf. n. 42). Această ipoteză poate invoca doar argumente din istoria generală antică (referitoare la războaiele mithradatice, în care au fost atrase și regiunile Daciei dunărene și pontice), pe care le pot utiliza – cum, de altfel, au și făcut-o – și celelalte ipoteze. În afara acestora, R. Vulpe a adăugat și un argument arheologic: așezarea de la Popești, pe Argeș; dar argumente de același ordin – dacă nu cumva mai concludente – pot invoca și preopinenții săi.

[49] Cum observa R. Vulpe, *Studia*, p. 73; cu alte exemple, D. Detschew, *Die trakischen Sprachreste*, Viena, 1957, p. 25.

[50] H. Daicoviciu, *Dacia*, p. 22 u.

[51] Suceveanu, *Arcidava*, p. 118.

[52] D.M. Pippidi, *Inscriptiones Scythiae Minoris*, I, București, 1983, nr. 8, p. 68–72; nr. 15, p. 82–93, pentru textele decretelor, comentarii minuțioase și bibliografie.

[53] Cf. T.R.S. Broughton, *The Magistrates of the Roman Republic*, II (93–91 B.C.), New York, 1951–1952, p. 165–166; 175–176; Klebs, în RE, I.2, col. 2577–2582, nr. 19.

[54] Suceveanu, *Arcidava*, p. 117.

[55] V. Lica, *Das Foedus zwischen Rom und Kallatis*, în StCl (sub tipar), cu istoriografia problemei de la Mommsen la Al. Avram.

[56] Pârvan, *Getica*, p. 77–79, 90.

Cassius Dio, 51.25.5, care relatează campania lui M. Licinius Crassus[57] împotriva lui Dapyx, notând și (auto?)justificarea proconsulului care ar fi auzit că la Genucla – cetatea getului – s-ar afla stindardele pierdute de Hybrida în a. 61 a.Ch.[58] În acest context, cred că absența geților din coaliția antiromană s-ar putea explica prin adversitatea lor față de bastarni, ei preferând să rămână fideli acordurilor încheiate cu romanii[59].

În egală măsură, nu ar trebui ignorat faptul, deja semnalat de către R. Vulpe[60], că, în textul decretului, călătoria lui Akornion către Zargedava apare ca realizată în condiții deosebite: „termenii συναποδημῶν și ἀπήρατο ne fac să înțelegem că această localitate, Argedava, se găsea departe de Dionysopolis". Desigur, pentru Akornion „călătorie în țară străină" înseamna practic, orice ieșire în afara frontierelor *polis*-ului natal. Este semnificativ, însă, că acești termeni nu mai apar în textul decretului pentru a califica și soliile întreprinse de Akornion la regele Burebista și, în servicul acestuia, la Pompeius (r. 20 u.).

Pe de altă parte, trebuie subliniat că tentativa de identificare a *Arcidavei* cu *[Z]Argedava* din psephisma lui Akornion nu poate invoca un „suport arheologic" la fel de consistent precum ipoteza lui Gostar. Rezultatele cercetărilor arheologice recente arată clar că – la sudul „frontierei" dintre geți, daci și bastarni[61] – există o remarcabilă continuitate a civilizației autohtone. *Davae*-le descoperite la Bâtca-Doamnei, Brad, Răcătău, Poiana, Bărboși, Orlovka[62] – care ating apogeul în sec. I a.Ch. – ilustrează elocvent evoluția spre forme politico-militare puternice, bine consolidate ale geților și dacilor în spațiul dintre Carpați și Nistru[63].

---

[57] Ed. Groag, în RE, XIII, 1, col. 270–285, s.v. M. Licinius Crassus nr. 58; idem, în PIR, V.1, 36, nr. 186.

[58] Dar repetând, și aici, că acestea au fost cucerite de către bastarni!

[59] Cf. de asemenea Pârvan, *Getica*, p. 77: „În sfârșit, însuși războiul romanilor cu Mithradates al Pontului și Bosporului a fost favorabil ridicării puterii gete. În adevăr, de o parte rivalii lor imediați din răsărit, bastarnii, își iroseau puterile ca mercenari în armata lui Mithradates (cf. Appian, *De bell. Mithr.*, 71), de altă sfărâmarea puterii regatului bosporan, un moment reorganizat și întărit de Mithradates, permitea geților o înaintare ușoară în vestul și nordul Mării Negre, împotriva sarmaților și sciților localnici". Trebuie observat că Pârvan, *Getica*, *passim*, consideră – pe baza datelor arheologice din timpul său – că centrul puterii getice se afla în Muntenia.

[60] R. Vulpe, *Studia*, p. 70.

[61] Cf. Babeș, *Beitrag*, p. 122 u., cu literatura problemei.

[62] N. Gostar, *Cetăți dacice din Moldova*, București, 1969, p. 9–22, 29 u.; A. Vulpe, în StCl, 6, 1964, p. 233 u.; V. Căpitanu, în Carpica, 8, 1976, p. 48–121; V. Căpitanu, V. Ursachi, în Thraco-Dacica, 1, 1976, p. 271–277; R. Vulpe, *Studia*, p. 103–124; V. Ursachi, în Thraco-Dacica, 8, 1987, p. 100–126; Babeș, *Beitrag*, p. 122: „In der Tat fehlen im P(oinești)-L(ukasevka)-Kultur Siedlungen vom *dava*-Typ (Oppida) aus der Zeit der Existenz wie übrigens auch nach dem Verschwinden der P-L-Kultur. Südlich dieses Gebietes, bezeugen diese natürlich oder künstlich befestigten Siedlungen – wie etwa die von Bâtca-Doamnei, Brad, Răcătău, Poiana, Barboși und Orlowka – durch den Reichtum und die Vielfalt der Funde die normale Entwicklung der geto-dakischen Kultur in ihrer 'klassischen' Phase".

[63] Această evoluție este, de fapt, continuarea unui proces bine documentat pentru secolele anterioare, când au fost ridicate marile cetăți de la Stâncești, Cotnari, Bunești, Arsura, Moșna,

Toate acestea au dus la concluzia – bine întemeiată, după părerea noastră – că în prima jumătate a sec. I a.Ch. a existat în acest spațiu un puternic regat capabil să controleze cetățile grecești[64], astfel încât solia lui Akornion la Zargedava era un fapt absolut firesc[65]. N. Gostar a propus localizarea acestui regat în sudul Moldovei[66], dar nu a încercat identificarea „regelui de la Zargedava" cu vreunul din dinaștii menționați de tradiția literară.

Inițial, s-a presupus că primele solii ale lui Akornion au avut loc la tatăl lui Burebista, ipoteză astăzi caducă[67]. Ar putea fi, totuși, identificat dinastul căruia Dionysopolis i-a cerut – în mod repetat – ajutorul? Tradiția literară și cercetările arheologice, prezentate și analizate anterior, arată – convingător, după părerea noastră – că Akornion a întreprins primele solii la regele Oroles, învingătorul bastarnilor.

Butuceni, Mateuți, Zaharna. Cf., pentru semnificația acestora, Babeș, *Beitrag*, p. 164–166, cu literatura problemei. Nu trebuie ignorat că tocmai acest spațiu a constituit ținta expedițiilor lui Dareios I, Alexandru cel Mare (prin Zopyrion) și Lysimachos, ceea ce arată că în această regiune existau centre de putere politică și militară – scitice apoi getice – care periclitau orice tentativă a cuceritorilor sudici de a-și consolida dominația în dreapta Dunării. Cf. Herodot, 4, 97 u.; Diodorus, 21.2.16–17; Curtius Rufus, 10.1.43–44; Arrianus, 1.4.1–5; Iustinus, 21.2.16–17. Pentru o discuție geopolitică sistematică a întregii probleme, cf. Iliescu, *Alexander*, *passim*.

[64] Așa cum o făceau, anterior, regii Rhemaxos și Zalmodegikos. Cf. I.I. Russu, *Zoltes și Rhemaxos. Tracii, sciții și Istria în sec. III–II î.e.n.*, în Apulum, 6, 1967, p. 133 u.; Gostar, *La résidence*, p. 65–66. După Russu, *op. cit.*, p. 141 (Zusammenfassung) „Rhemaxos ein König aus den nördlich von der Donau gelegenen Gebieten, der von den meisten (vor allem den rumänischen) Forschern für ein Geten gehalten wird, ist in Wirklichkeit ein Skythe, möglicherweise ein Nachfahre des Ateas (aus dem 4. Jahrhundert), dessen Herrschaftsbereich zwischen den Pruth, dem Dnjestr und dem Bug lag. Sein Name ist skytischer (nicht thrakischer) Herkunft, ebenso wie der seines Sohnnes, des Prinzen, Phrad[...?]". Neîndoilenic, observațiile filologico-onomastice ale lui Russu sunt corecte, dar nu este imposibil ca un dinast get ori dac să poarte un nume de altă origine, mai cu seamă că ultimele cercetări arheologice (cf. Babeș, *Beitrag*, p. 121 sq.) demonstrează existența activă a geților în regiunea amintită.

[65] Gostar, *La résidence*, p. 61; Crișan, *Burebista*, p. 113 u. Semnificativ, în acest sens, ar putea fi și argumentul numismatic subliniat de C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973, p. 427–428, conform căruia în sudul Moldovei și nord-estul Munteniei a existat un centru monetar activ din a doua jumătate a sec. II a.Ch. până către mijlocul sec. I a.Ch., ceea ce „ar indica cea de a treia mare uniune de triburi getice din această vreme".

[66] Gostar, *La résidence*, p. 65–66, cu precizarea că el nu a încercat localizarea pe teren a Zargidavei, menționată de Ptolemaios: „Toutes ces trois localités (Piroboridava, Tamasidava, Zargidava), d'après les coordonnées de Ptolémée, se trouvent au Sud de Moldavie, mais c'est difficile de les identifier sur place avec une certitude absolue" (p. 63). Întrucât Iustinus, 32.3.16, îl consideră pe Oroles un *Dacorum rex*, se admite că regatul acestuia se extindea și în sud-estul Transilvaniei (cf. Babeș, *Beitrag*, p. 168). Desigur, este greu de spus dacă regatul lui Oroles cuprindea întreg spațiul dintre Carpați și Nistru. Faptul nu ar fi imposibil, având în vedere că bastarnii – considerând limita sudică a culturii Poienești-Lukașevka: o linie plecând de la nord de Piatra-Neamț trecând Siretul între Bacău și Roman, apoi Prutul la Leovo, pentru a ajunge la Tighina, pe Nistru (Babeș, *Beitrag*, p. 116) – nu au putut cuceri întreaga Moldovă, datorită tocmai rezistenței acestui regat.

[67] Cf. Gostar, *La résidence*, p. 65 u., cu literatura problemei.

Desigur că această propunere de identificare – șocantă, la prima vedere – ridică unele probleme cronologice și istorice, care vor fi analizate mai jos.

Burebista își începe ascensiunea – după mărturia lui Strabo, 7.3.11 – în jurul a. 60 a.Ch., dar după a. 63 a.Ch.[68] Domnia lui Oroles nu poate fi circumscrisă cronologic decât cu multă aproximație: prima jumătate a sec. I a.Ch. Dacă începutul acestei domnii rămâne cu totul necunoscut, sfârșitul ei poate fi aproximat cu mai multă probabilitate, plecând de la luptele lui Oroles cu bastarnii. Încercarea de datare a acestor conflicte atrage în discuție alte câteva probleme, printre care: etnicul lui Oroles și relațiile cu Mithradates al VI-lea Eupator.

Etnicul lui Oroles a constituit obiectul unei serioase controverse: get[69] ori *natione Dacus*[70], plecând de la problema dacă Oroles = Rholes[71] sau dacă sunt doi dinaști diferiți[72].

Examinarea acestor ipoteze arată că, ideea identificării lui Oroles cu Rholes a apărut datorită apropierii dintre cele două antroponime și, în egală măsură, asocierii lor cu bastarnii. În ce privește aspectul filologic-onomastic al chestiunii, cercetarea edițiilor critice ale lui Iustinus și Cassius Dio[73], arată că

---

[68] Cf., pentru întreaga dezbatere, V. Lica, *Până când a trăit Deceneu?*, în StCl, 22, 1984, p. 57–67. În acest context, recent, G. Dobesch, *op. cit.*, p. 54, n. 88, observă că: „Die Hochdatierung bei Iordanes *Get.* 11, 67 ist natürlich falsch, wie so vieles bei ihm". Dobesch, *ibidem*, p. 54, este de părere: „Es erscheint als möglich, daß Burebista überhaupt erst in den Fünfzigerjahren groß wurde, eher erst gegen deren Ende". În sprijinul acestei afirmații, Dobesch, *ibidem*, p. 54, n. 88, invocă o seamă de argumente: „Wenn er (scil. Burebista) aber wirklich bis 41/40 noch in großem Stile wirkte..., scheint mir das Jahr 60 wegen Strabons „wenigen Jahren" eher zu hoch gegriffen zu sein. – Auch daß die Daker und Burebista im gesamten erhaltenen Werk Ciceros nicht erwähnt werden, spricht eher für einen späten Beginn der Größe des Königs, wobei die Fünfzigerjahre beweiskräftiger sind, da in den Vierzigen Cicerons Interesse völlig auf die inneren Fragen und Caesar konzentriert war".

[69] K. Müllenhoff, *Deutsche Altertumskunde*, III, Berlin, 1906, p. 144; U.-Ph. Boissevain, *Cassii Dionis Cocceiani, Hist. Rom. quae supersunt*, II, Berlin, 1898, p.375. V. Ῥωλής, trimițând la *Getarum rex Oroles*; dar și Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, București, 1880, p. 722, cu o poziție echivocă; R. Roesler, *Romanische Studien. Untersuchungen zur Älteren Geschichte Rumäniens*, Leipzig, 1871, p. 23; Pârvan, *Getica*, p. 67–68; A. Alföldi, în CAH, XI, p. 81. Toți acești autori au tradus eronat textul din Iustinus, 32.3.16: *Daci quoque suboles Getarum sunt, qui, cum Orole rege...*, prin raportarea lui *qui* la *Getarum* și nu la *Daci*, cum este normal. Cf. în acest sens punerea la punct făcută de Iliescu, *Oroles*, p. 380, n. 41. În egală măsură, nu trebuie ignorat că obiectul uneia din digresiunile din *Prol.*. 32 este *incrementa Dacorum* și nu *incrementa Getarum*!

[70] Brandis, *Dacia*, col. 1956; C. Daicoviciu, în *Istoria României*, I, București, 1960, p. 218, 318; Iliescu, *Oroles*, p. 380–381; H. Daicoviciu, *Dacia*, p. 26; Crișan *Burebista*, p. 30, etc.

[71] Așa cum credeau Müllenhoff, Bossevain ori Tocilescu (cf. n. 69).

[72] Așa cum admite cea mai mare parte a istoriografiei moderne. Trebuie lăsăte la o parte mai vechile presupuneri că Oroles ar fi unul și același cu Burebista (Is. Vossius), ori cu Scorilo-Coryllus (Cantemir) sau cu imaginarul Rubobostes (Brandis).

[73] Trebuie subliniat că Rholes este menționat în cartea 51, adică dintre cele păstrate din originalul operei lui Cassius Dio și nu dintre cele rezumate de Xiphilinus și Zonaras.

manuscrisele lor sunt unanime în transmiterea celor două antroponime în forma consacrată: Oroles și Ῥωλής[74].

Un argument suplimentar pentru ipoteza că Oroles nu este identic cu Rholes ar putea fi un pasaj din Lucanus, *Pharsalia* 3.200–202. Celebrul și bine informatul poet[75] menționează între aliații barbari ai lui Pompeius: „... *barbara Cone, / Sarmaticas ubi perdit aquas sparsamque profundo / multifidi Peucen unum caput adluit Histri...*". Comentând acest pasaj, Gostar[76] observa că: „Dans une des *scholiae* de *Pharsalia* on explique: *barbara Cone regio in ultimis Europae partibus et apud Sarmatas* (Adnotationes super Lucanum, III, 200) et dans la *scholia* du *Codex Bernensis* litt. 45, *Cone civitatis vel insula Histri fluminis* (G. Cavajoni, ACME 28.1–2, 1975, 112)". După părerea lui Gostar, „Il est plausible que la localité **Cote* d'où vient le nom des Κοτήνσιοι, soit la même que la *barbara Cone*. Nous pensons que le nom de la localité a été **Cote* tel qu'il existe dans le lexique dace, κοτιατα, plante médicinale (Dioscoride, IV, 29). On pourrait invoquer une parenté avec les anthroponymes thraco-mésiens: *Cotis*, *Cotos*, *Cotus*, *Cotys* ou avec l' anthroponymes dace *Cotiso*, ou avec le théonyme thrace *Cotto*, *Cotytto*". Cine erau Κοτήνσιοι? Privitor la această problemă, Gostar[77] sublinia că: „Les Κοτήνσιοι apparaissent uniquement avec cette graphie dans les manuscrits de la Géographie de Ptolémée. Bien que les Κοτήνσιοι aient habité au sud de la Moldavie et au sud-ést de la Transylvanie, donc en plein milieu dace (sur ce territoire se trouvaient, d'après les longitudes et les latidues de Ptolémée, des sites à nom spécifiquement dace, comme: *Piroboridava*, *Tamasidava*, *Zargidava*, *Utidava* et, probablement, *Sangidava*), on a déduit qu'ils sont des Celtes et cela, pour la seule ressemblance avec *Cotini*, peuple celtique bien connue sur le territoire de la Slovaquie. Mais la désinence –ηνσιοι nous oblige à admettre qur l'ethnonyme vient d'une localité **Cote*, non encore attesté. Il ne serait cependant pas exclu que la localité **Cote* se retrouve dans la *Pharsalia* de Lucain (III, 200–202)". Este posibil ca expresia *barbara* **Cote* să reprezinte o metaforă prin care Lucanus să desemneze triburile getice și dacice de sub conducerea lui Burebista, ori ea se referă, mai curând, doar la neamurile din jurul acestei localități, adică la Κοτήνσιοι, după cum presupune Gostar? În acest context, trebuie subliniat că informațiile lui Ptolemaios din Alexandria despre localizarea acestor Κοτήνσιοι coincid cu localizarea propusă de către istoricii moderni pentru regatul lui Oroles[78].

[74] Într-o ediție a *Epitomei* lui Iustinus, editorul înlocuiește pe Oroles cu Olores (*Iustini historici...*, Veneția, 1503, f. 30). Desigur că această corectură este mai inspirată decât cea a lui Is. Vossius în Burebista, având în vedere și faptul că Olores este un antroponim tracic bine cunoscut (cf. supra, n. 15).

[75] Cf. M. Fuhrmann, în *Der Kleine Pauly*, III, col. 745–748, s.v. M. Annaeus Lucanus.

[76] N. Gostar, *La population de la Dacie avant la conquête romaine* (Ptolémée, *Géogr.*, III, 8, 3), în *Actes du IIe Congrès International de Thracologie*, II, ed. R. Vulpe, București, 1980, p. 28.

[77] *Ibidem*, p. 27.

[78] Cf. *infra*, n. 79.

Privitor la relațiile lui Rholes cu bastarnii – în măsura în care informația lui Cassius Dio este veridică – lucrurile sunt clare: conflictul lor a avut loc la sudul Dunării, în a. 29–28 a.Ch., în condițiile alianței dinastului get cu romanii. Confruntarea lui Oroles cu bastarnii a avut loc în prima jumătate a sec. I. a.Ch. Un argument suplimentar rezultă din faptul că Oroles este un *Dacorum rex*, în timp ce în *Prologuri* și în *Epitomă* geții sunt menționați o singură dată. Iustinus, 25.1.2, amintește înfrângerea lor și a tribalilor de către galli, în timpul lui Antigonos Gonatas. Evenimentul s-a petrecut, neîndoielnic, la sudul Dunării. De aici, se poate conchide că, fiind dac – sau, cel puțin regelor unor daci[79] – Oroles nu poate fi identificat cu Rholes, ei fiind doi dinaști diferiți, ambii din sec. I a.Ch., dar unul domind în prima jumătate, iar al doilea în a doua jumătate[80].

Incontestabil, una dintre cele mai incitante probleme este determinarea atitudinii lui Oroles față de Mithradates al VI-lea Eupator[81], aflat în război cu Roma[82]. Appian, *Mithr.* 17 enumerând efectivele impozantei armate a regelui pontic, angajată în primul război cu Roma, arăta că Mithradates dispunea de efective proprii însumând 250 000 de pedestrași, 40 000 de călăreți și peste 300 de nave de război, inclusiv mari depozite militare. Acestei forțe i se adăuga,

---

[79] Ceea ce a condus la ipoteza că regatul lui Oroles cuprindea și sud-estul Transilvaniei. Cf. Iliescu, *Oroles*, p. 379; H. Daicoviciu, *Dacia*, p. 26; Crișan, *Burebista*, p. 30; Babeș, *Beitrag*, p. 168; „Für eine Lokalisierung von Oroles 'Königreich' findet man keine Hinweise außer der Tatsache, daß hier ausdrücklich von Dakern und nicht von Geten die Rede ist und man daher vielleicht an den Innenkarpatenraum, genauer an Ostsiebenbürgen, denken könnte, wo übrigens die Entdeckung von Moreşti auf ein Eindringen der P-L-Kulturträger hindeutet. Da jedoch die geographische Abgrenzung zwischen Dakern und Geten in W-O-Richtung unscharf ist, darf man nicht die größere Wahrscheinlichkeit übersehen, daß Kämpfe zwischen Einwanderern und Einheimischen vor allem in dem von Bastarnen eroberten Gebiet, also östlich der Karpaten, stattgefunden haben könnten".

[80] Cf., pentru întreaga discuție, Lica, *Oroles*, *passim*.

[81] Din bogata literatură privitoare la regele Pontului, cf. monografia fundamentală a lui Th. Reinach, *Mithradates*, *passim*, precum și lucrarea recentă a lui B.C. McGing, *The Foreign Policy of Mithradates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden, 1986, *passim*, unde se găsește și istoriografia recentă.

[82] Ultimii ani ai campaniilor lui Lucullus și sfârșitul celui de al III-lea război mithradatic sunt – atent și incitant – analizate de către Wirth, *Pompeius*, *passim*. Wirth sesizează cu acuitate raportul dintre intenție-realitate-posibilitate, noile reprezentări ale romanilor în raport cu faptele concrete din Orient, ceea ce i-a permis și o corectă reevaluare a lui Pompeius: „Für weiterschauende, auch gegenüber eigenen Kräften maßvolle Imperiumspolitik nach außen, Zurückhaltung, Anpassung an die natürlichen Gegebenheiten und verzicht auf persönlichen Tatenruhm gibt es unter den Staatsmännern und Heerführern der späteren Republik nicht allzuviele Beispiele. Pompeius in Armenien und im Kaukasusgebiet hat ein solches geliefert" (p. 60). Pentru dimensiunea confruntării dintre Roma și Mithradates, cf. H. Bengtson, *Grundriss der römischen Geschichte mit Quellenkunde*[3], München, 1982, p. 191: „Mit dem Aufstieg des pontischen Königs Mithradates VI. Eupator (geb. 132/1, Regierungszeit von 121 bis 63 v.Chr.) beginnt eine neue Epoche in der Geschichte des Mittelmeerraumes. Mithradates, aus iranischen Fürstengeschlecht entsprossen, ist einer der großen Gegner Roms, vergleichbar dem Punier Hannibal".

după Appian, *Mithr.* 15, un mare număr de aliați: sciți, taurici, bastarni, thraci și alte neamuri care locuiau în ținuturile Donului, Dunării și Mării de Azov[83]. Același Appian, *Mithr.* 69, notează că în cursul pregătirilor pentru al treilea război mithradatic, regele Pontului a atras de partea sa, în Europa, triburile sarmaților basilizi dar și iazigi, pe coralli, dar și alți thraci care locuiau de-a lungul Dunării și în Rodopi și pe bastarni, „cei mai viteji dintre toate neamurile".

Geții și dacii au alergat și ei sub steagurile lui Mithradates – după cum spunea Mommsen[84] – precum celelalte *gentes* de la Caucaz la Dunăre? Judecând prin analogie cu alte situații istorice, nu este exclus ca unii geți și daci să fi participat la campaniile lui Mithradates, cel puțin cei dintre Dunăre și Balcani.

Nu trebuie ignorat, însă, că expansiunea mithradatică pe litoralul vestic al Mării Negre a creat o situație politică și militară dificilă pentru Oroles și, probabil, pentru predecesorul său. Pe de o parte, tendința firească a stăpânitorilor de la nordul Dunării de a domina – cel puțin parțial – Dobrogea și polisurile hellenice este acum blocată de extinderea protectoratului efectiv al lui Mithradates asupra acestei regiuni[85]. Pe de altă parte, poziția adversarilor din nord și răsărit ai geților și dacilor – bastarnii – s-a consolidat datorită statutului lor de aliați privilegiați ai lui Mithradates, așa cum rezultă de la Appian, *Mithr.* 69[86].

Încercarea de a stabili o cronologie a acțiunilor lui Oroles, trebuie să ia în considerare și informațiile din psephisma lui Akornion. Primul reper cronologic sigur al activității lui Akornion este o demnitate deținută în perioada iernatului la Dionysopolis, al lui C. Antonius Hybrida, situat în a. 62–61 a.Ch. Anterior acestei date, Akornion a mers în solie la fiul unui dinast dac și apoi la dinastul însuși, pe care l-a întâlnit la [Z]Argedava. Dar când a călătorit Akornion la Zargedava?

În a. 72–71 a.Ch., cetățile hellene au fost cucerite de M. Terentius Varro Lucullus și aduse în sistemul de alianțe roman[87]. În acest context, este foarte posibil că proconsulul roman a inclus în reglementările politico-diplomatice și

---

[83] Cf. și Appian, *Mithr.* 41.

[84] Mommsen, *RG* II, 228: „...Thraker, Skythen, Sauromaten, Bastarner, Kolchier, Iberer (im heutigen Georgien) drängten sich unter seine Fahne...".

[85] Cf. D.M. Pippidi, *Scythica Minora*, București–Amsterdam, 1975, p. 165; El. Salomone Gaggero, în *Pulpudeva*, 2, 1978, p. 294–305, etc. Din păcate, nu suntem în măsură să definim mai exact formele prin care s-au exercitat influența și dominația lui Mithradates în regiunea studiată. O nouă inscripție descoperită la Histria și care menționează un στρατηγὸς al lui Mithradates, care a fost trimis εις τὴ[ν Σκυθίαν?] este, din păcate, distrusă tocmai unde oferea detaliile sugestive. Inscripția (din marmură) a fost descoperită în iunie 1995 de Dr. O. Bounegru și Dr. V. Lungu. Mulțumesc și aici colegului meu, Dr. Al. Avram, care va publica inscripția, pentru amabilitatea de a-mi comunica această informație. După părerea sa, inscripția ar putea fi datată înainte sau după primul război mithradatic.

[86] *Supra*, n. 83. Cf. și Mommsen, *RG*, II, p. 288: „...vor allem rekrutierte er seine Kriegsscharen aus den tapferen Bastarnern".

[87] *Supra*, n. 84; V. Lica, *Das Foedus zwischen Rom und Kallatis* (sub tipar), cu detalii istoriografice.

juridice ale situației nou-create și triburile thraco-getice din regiune[88]. Incontestabil, obiectivul Romei era lichidarea bazelor militare și a rezervoarelor de mercenari, deținute aici de Mithradates și, crearea unei noi componente a sistemului de alianțe roman.

Este foarte probabil că M. Lucullus a căutat, precum fratele său, L. Lucullus și, apoi, Pompeius[89], să-i atragă în acest sistem – și prin mijloace pașnice – pe unii dinaști din regiune. Întrucât bastarnii erau aliații privilegiați ai lui Mithradates, este de presupus că M. Lucullus a încercat să-i anihileze printr-o alianță cu geții și dacii, elementul etnic dominant în această zonă[90]. Neîndoielnic, aceștia erau interesați de o asemenea alianță, care le dădea posibilitatea restaurării, aici, a propriei lor dominații, contestată de bastarni[91].

Singura forță care venea în considerare pentru planurile romanilor, era puternicul regat de la nordul Dunării al regelui Oroles, stăpânitorul *davae*-lor de la *Piroboridava*, *Tamasidava*, *Zargidava*.

Dacă raporturile Romei cu dinaștii – sau, cel puțin, cu majoritatea lor – de la sudul Dunării au avut la bază *deditio*, ca o consecință directă a victoriilor lui M. Lucullus, este greu de definit natura posibilelor relații stabilite cu Oroles[92]. Având în vedere interesul comun al celor doi parteneri – eliminarea bastarnilor, aliații lui Mithradates – este de presupus că poziția lui Oroles a fost superioară celorlalți dinaști, el primind titlul de *amicus et socius p. R.*, cu obligația de a proteja interesele romane din regiune. Este foarte probabil că Roma accepta ca Oroles, în schimb, să controleze teritoriile de la sudul Dunării.

E. Cavaignac susține că victoria lui Oroles a avut loc după dispariția lui Mithradates[93], dar fără a încerca o datare mai strictă. Observația lui Cavaignac este corectă, întrucât, după strălucitele succese inițiale, L. Lucullus nu a reușit să-l înfrângă pe Mithradates astfel încât în a. 66 a.Ch. el va fi înlocuit cu Pompeius[94]. Dacă pentru teatrul general al operațiunilor militare planul *à la*

---

[88] *Ibidem.*

[89] Cf. Wirth, *Pompeius*, *passim*, pentru politica de atragere a dinaștilor orientali într-un sistem clientelar coerent.

[90] Într-un mod asemănător va proceda, mai târziu, și M. Licinius Crassus, care i-a recunoscut lui Rholes stăpânirea asupra Scythiei Minor.

[91] Pe de altă parte, Roma putea controla indirect o regiune, care – deși, deocamdată, în afara obiectivelor ei expansioniste – constituia una din bazele de plecare ale neîncetatelor raiduri asupra Macedoniei.

[92] Doar Florus, 1.39.6 susține că „...*Lucullus ad terminum gentium (scil. Sarmatae) Tanain lacumque Maeotin*", ceea ce ar însemna și efectuarea unei campanii la nordul Dunării și, deci, posibilitatea unor confruntări cu geții, dacii și bastanii. Ceilalți autori antici – Sallustius, T. Livius, Appian, Eutropius, Festus, Amm. Marcellinus etc. – afirmă numai că M. Lucullus a atins fluviul, fără să-l traverseze.

[93] E. Cavaignac, *op. cit*, p. 482, n. 2.

[94] Wirth, *Pompeius*, p. 7: „... ob ergab sich zwangläufig um 67 als Erkenntnis eines fast siebenjährigen Krieges, daß bisherige Art und Weise, diesen zu führen, versagt hatte... Beide

Hannibal imaginat de Mithradates[95], nu a avut o semnificație majoră[96], nu același lucru s-ar putea spune despre impactul asupra neamurilor barbare de pe litoralul nordic și vestic al Mării Negre și cel al Mării Azov, aflate în strânsă legături cu regele Pontului[97]. Evident, bastarnii constituie, încă, unul dintre aliații importanți ai lui Mithradates, ei acționând mai departe în această regiune pentru impunerea intereselor lor și ale regelui.

În consecință, ținând seama de întregul context, succint prezentat aici, „scenariul" evenimentelor ar putea fi următorul:

1. După retragerea lui M. Lucullus – după a. 70 a.Ch. – se desfășoară o competiție pentru litoralul vestic al Mării Negre, între Oroles și bastarni, ultimii acționând în numele lui Mithradates;

2. Hellenii reacționează și Akornion obține ajutorul lui Oroles, prin fiul acestuia (*Syll.*[3] II, 762, rândurile distruse);

3. Acest fiu este înfrânt (Iustinus, 32.3.16), ceea ce obligă pe helleni să intervină din nou la Oroles însuși (*Syll.*[3] II, 762, r. 5–7);

3. Are loc un nou război între daci și bastarni, încheiat cu victoria lui Oroles, (Iustinus, 32.3.16), care marchează apusul puterii bastarnice în regiunile Dunării[98].

Gegner, Mithradates wie Tigranes, befanden sich nach mehrfacher Vertreibung wieder im vollen Besitz ihrer Macht, ja gingen ihrerseits zur Offensive...".

[95] Appian, *Mithr.*, 101. Cf. Reinach, *Mithradates*, p. 394 u...; W. Hoben, *Untersuchungen zur Stellung kleinasiatischer Dynasten in den Machtkämpfen der ausgehenden Republik* (Diss.), Mainz, 1969, p. 8 u.

[96] Wirth, *Pompeius*, p. 28: „Soweit ersichtlich, reagierte man auf neuerlich-Machzunahme des Mithradates von nun an nicht mehr, und auch dessen Westpläne scheinen, falls Kenntnis davon überhaupt zu Pompeius gelangte, keine Beachtung mehr gefunden zu haben". Observația lui Wirth, *Pompeius*, p. 29, n. 86: „Allgemeine Kenntnis von der Entwicklung an der unteren Donau wird Mithradates gehabt haben, ein geplantes Zusammengehen mit Burebista ist indes nur Spekulation", este corectă, întrucât aflați în confruntare cu bastarnii (cf. de asemenea Pârvan, *Getica*, p. 77), geții și dacii nu puteau fi aliații lui Mithradates. Trebuie remarcat, totuși că – la acea dată (65–63 a.Ch.) – Burebista nu apăruse încă la Dunărea de Jos, domnia sa începând în jurul a. 60 a.Ch. Cf. în acest sens V. Lica, în StCl, 22, 1984, p. 61 u.

[97] Reinach, *Mithradates*, p. 396: „Mithradates...rief seine alten Vasallen, die Fürsten der maiotischen Stämme, zu den Waffen... Die langen Jahren seiner Abwesenheit und seiner Niederlagen hatten sein persönliches Ansehen so wenig erschüttern vermocht, daß die Barbaren sich haufenweise um den alten Kriegsmann scharten. Auch in der bosporanischen Bevölkerung begann es zu gähren"; *ibidem*, p. 403; „In der Hoffnung auf der Beistand der Sarmaten, Bastarner der Sarmaten, Bastarner und Kelten lag zudem nichts widersinniges... In ihren Augen war das Asehen des alten Königs ungeschwächt, und das von Sinoria mitgenommene Gold genügte, um ihnen bis zur Plünderung Italiens Geduld zu verschaffen"; W. Hoben, *op. cit.*, p. 8, n. 6; Wirth, *Pompeius*, p. 58, n. 152.

[98] Babeș, *Beitrag*, p. 153: „Die Enddatum der P-L-Kultur wurde bis vor Rurzem um die Mitte des letzten vorchristlichen Jahrhunderts angesetzt. Nach der Entdeckung des Gräberfeldes von Dolinjany muß dieses datum in Übereinstimmung mit den für die Spätphase der jüngeren vorömischischen Eisenzeit bzw. für die Stufe Latène D2 geltenden Zeitansätzen um einige Jahrzehnte, etwa bis ins letzte Viertel des Jahrhunderts, herabgesetzt werden". Babeș, *Beitrag*, p. 177,

Când a avut loc această victorie? Cavaignac considera că dispariția lui Mithradates constituie termenul *post quem*. Pentru o datare mai precisă, nu trebuie ignorată relatarea lui Cassius Dio, 38.10.3 și 51.26.5 asupra înfrângerii lui Hybrida în a. 61 a.Ch. de către o coaliție helleno-bastarnă[99]. În acest context, se poate admite că victoria lui Oroles a avut loc după a. 60, dar înainte de a. 55 a.Ch., anul în care Burebista se îndreaptă spre orașele pontice, fără a mai avea în față obstacolul bastarnic[100].

*

La est de Carpați și, probabil în sud-estul Transilvaniei, exista un puternic regat, care domina, către jumătatea sec. I a.Ch., și o parte a Dobrogei. În fruntea acestui puternic regat se afla regele Oroles. Dacă „digresiunea dacică" a fost redactată de Pompeius Trogus datorită – în primul rând – lui Burebista, a ecoului faptelor sale[101], importanța lui Oroles nu trebuie judecată prin preferința lui Iustinus pentru elementul anecdotic[102]. Dimpotrivă, prezența lui Oroles în *Epitomă* – tocmai prin intermediul unei anecdote – arată că regele dac era bine cunoscut în epocă[103], fiind unul din protagoniștii de atunci ai istoriei geților și dacilor.

---

subliniază, de asemenea: „daß der ausschlaggebende Faktor für das Verschwinden der bastarnischen Bevölkerung aus dem Raum östlich der Karpaten in dem explosionartigen Aufstieg der Geto-Daker um die Mitte des 1. Jh. v.Chr. unter Burebista (*incrementa Dacorum*) zu suchen ist".

[99] Prezența stindardelor lui Hybrida la Genucla se poate explica prin capturarea lor de către geții și dacii învingători ai bastarnilor. Pe de altă parte, nu ar fi exclus ca totul să nu fie decât o motivație din tipul *bellum iustum*, construită de către Crassus – așa cum reiese de la Cassius Dio – pentru a îndreptăți atacarea lui Zyraxes, care nu provocase prin nimic pe romani.

[100] Gostar, *La résidence*, p. 66, n. 53, subliniază pe bună dreptate că: „Il n'est attésté pas nulle part qu'une guerre serait déchainée par Burebista contre les Bastarnes". Cf., de asemenea, Gostar-Lica, *Societatea*, p. 22. Potrivit lui R. Syme, *Caesar's Design on Dacia and Parthia* (mss. 1941–1944), p. 11: „The Bastarnae were his allies or subjects". Pentru posibilitatea de a consulta câteva din manuscrisele lui Sir Ronald Syme, referitoare la Illyricum, vreau să mulțumesc încă o dată Prof. Anthony R. Birley (Düsseldorf), editorul operei postume a lui Syme. Trebuie spus să aceste studii – deși redactate în anii celui de-al doilea război mondial, când Syme era profesor de limbi clasice la Universitatea din Instanbul – sunt încă actuale, cel puțin în ce privește argumentele esențiale, noile cercetări aducând doar detalii. Privitor la manuscrisul citat în această notă, vreau să mărturisesc faptul că am fost fascinat de frumusețea construcției și de forța argumentației. Ideea de bază a acestui studiu – Caesar voia, în realitate, așezarea frontierei romane pe Dunăre și nu o nebuloasă înaintare în Orient – este confirmată de cercetările cele mai recente (cf. Wirth, *Osten*, p. 90 sq.; Ph.-St. Freber, *Der hellenistische Osten und das Illyricum unter Caesar*, Stuttgart, 1993, p. 157–177). Pe de altă parte, A. Alföldi, *Zur Geschichte des Karpatenbeckens im 1. Jahrhundert v.Chr.*, Budapesta-Leipzig, 1942, p. 8, consideră că primele campanii ale lui Burebista au avut ca obiectiv înfrângerea bastarnilor; G. Dobesch, *op. cit.*, p. 55, consideră și el că cel dintâi dușman natural al unei Dacii unite erau fără îndoială „die stets in seiner Nähne drohenden Bastarner".

[101] Strabon, 7.3.11, subliniază – de la început – rapiditatea ridicării lui Burebista și forța redutabilă a „imperiului" său.

[102] Cf. Iustinus, *Praef.*, 4.

[103] Așa cum este și cazul regelui scit Ateas. Cf. Vl. Iliescu, *Cu privire la data așezării sciților în Dobrogea*, în *Cecetări istorice*, Iași, 3, 1972, p. 59, u., cu interesante considerații metodologice.

Pompeius a căutat să asigure frontierele și interesele romane, nu numai prin cuceriri, ci și prin „vertraglich gesicherte Friede"[104], integrând în sistemul imaginat și construit de el chiar și pe Pharnakes, fiul lui Mithradates[105].

Neîndoilenic, Oroles – unul dintre dinaștii importanți din regiune – nu putea fi lăsat în afara sistemului creat de Pompeius, regele dac având rolul de a proteja interesele romane din vestul Mării Negre[106]. Probabil, el a devenit și un *amicus Pompei.*

Nu ar fi exclus, așadar, că regele Oroles ori succesorul său – în virtutea vechilor relații cu Pompeius – să-i fi venit în ajutor la Pharsalos, împotriva lui Caesar, cu sau fără asentimentul lui Burebista[107]. Oroles deschidea, astfel, seria relațiilor – formalizate juridic – dintre Roma și neamurile getice și dacice.

LE DÉBUT DES RELATIONES DE ROME AVEC LES DACES: POMPÉE ET OROLÈS

(R é s u m é)

Les sources historiques font preuve de l'existence, à l'Est des Carpates et – probablement – au sud-est de la Transylvanie, d'un puissant royaume qui, vers la moitié du Ier siècle av. J.-C., dominait une partie de la Dobroudja également. À la tête de ce royaume se trouvait le roi Orolès.

Si Pompée Trogue a rédigé sa «digression dacique» surtout à cause de Burebista, de l'écho de ses exploits, l'importance d'Orolès ne réside pas du tout dans la préférence de l'auteur Justin pour l'élément anecdotique. Au contraire, la présence d'Orolès dans l'épitomé (justement par le biais d'une anecdote) montre que le roi dace était bien connu à l'époque. À ce moment-là, il était un protagoniste de l'histoire des Daces et des Gètes.

Pompée s'est efforcé d'assurer les frontières et les intérêts romains non seulement par des conquêtes, mais aussi en concluant des paix garanties par des traités. De cette manière, il avait intégré dans son système, imaginé et édifié toujours par lui seul, même le fils de Mithradates, Pharnakes.

Sans doute, Orolès – un des puissants dynastes de la région – ne pouvait-il être laissé en dehors du système créé par Pompée. Le roi dace avait la tâche de protéger les intérêts romains à l'Ouest de la Mer Noire. Il devrait être devenu un *amicus Pompeii* aussi.

Il ne serait donc pas exclu que le roi Orolès ou son successeur, en vertu des anciennes relations avec Pompée, lui ait accordé du secours à Pharsale contre César, avec ou sans l'assentiment de Burebista. De cette manière, Orolès venaint d'inaugurer la série des relations *formalisées juridiquement* entre Rome et les populations des Daces ou des Gètes.

---

[104] Wirth, *Pompeius*, p. 39 u.

[105] Appian, *Mithr.* 113.

[106] Aceste relații vor fi continuate, mai târziu, prin alianța dintre Pompeius și Burebista, momentul din a. 48 a.Ch. neputând fi înțeles fără existența unor legături anterioare. Cf. Al. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană.. Sec. I–III e.n.*, București, 1977, p. 16; Wirth, *Pompeius*, p.59, n. 152: „Die Gesandschaft 48 läßt auf Beziehungen bereits vorher schließen; sie könnten auf Interessengemeinschaft zwischen Pompeius und dem durch die Pläne des Mithradates gefährdeten Burebista zurückgeben". Pentru „der gefährdete Burebista", cf. însă observațiile de la n. 96.

[107] Caesar, *B.C.* 3.4.5–6, nu i-ar fi putut omite pe dacii lui Burebista din „catalogul aliaților" lui Pompeius, dar l-ar fi putut ignora pe Oroles, regele cotensilor.